

FELKÉSZÜLÉS A LELKÉSZI SZOLGÁLAT VÁLLALÁSÁRA

Az egyház lényege nem más, mint az Isten örökkévaló munkájába szegődő szolgálat. Így veszi ki részét Isten a világmindenséget szüntelenül építő terveinek, célkitűzéseinek és akarásának a munkálásából. Az egyház célja: hűségesen, teljes odaadással úgy szolgálni, hogy az gránitköve legyen annak a csodálatos jövőendő-épületnek, amit Jézus ebben a fogalomban határozott meg: Isten országa. Isten gyermekekének, az embernek olyan kiegyensúlyozott, boldog, emberhez méltó életet kell teremtenie a földön, amelyben a gondviselő Isten dicsősége ragyog, és amelyből az örökélet szívet és lelket megnyugtató, boldogító hitvalósága születhetik meg.

Jézus is prófétaival hivatásának alapjául a másokért való szolgálatot tekintette: „... az embernek Fia nem azért jött, hogy neki szolgáljon, hanem hogy ő szolgáljon” (Mk 10, 45). A nyájért aggódó dolgozó, igazi pásztorról pedig ezt mondja: „... életét adja a juhokért” (Jn 10, 11). A szívből fakadó szolgálatot tehát oly értékesnek tartja, amelyért meghalni is érdemes. Természetesen Jézus nem a rabszolgaságról beszél, ő követőitől azt a szabad és hű szolgálatot várja el, amely az emberi jóságban, a szeretet meleg talajában gyökerezik. Ez a szolgálat „iga” és „teher”, de az Isten- és az emberszeretet által sugallt igát „gyönyörűségnek”, terhét pedig „könnyűnek” tartja. Ahhoz azonban, hogy az igát gyönyörűségnek és a mindennapi gondok terhét könnyűnek érezzük, egy egész életre kiterjedő, komoly önnevelési munkára van szüksége mindazoknak, akik a lelki mezők megmunkálására vállalkoznak, és azokon egyházépítő, Istennek tetsző dolgokat akarnak művelni.

Isten minden teremtményét adottságokkal látja el. A búzaszembe elrejtí az „élet-csirát”, hogy belőle aranyló búzatenger, majd betevő falat legyen. Mi is hozunk magunkkal olyan „talentumokat”, amelyekből kellő gondozás mellett milliók színpompás élete bontakozhat ki. A gyermeket kezébe veszi a család. Az édesanya megtanítja bízni és imádkozni. Az apa fegyelemre, kötelességteljesítésre és munkára; a testvérek lemondásra, önzetlenségre, jóságra és egymás megsegítésére irányítják. A tanulás, nevelés, azaz az emberré válás további útján kifejlődik jóindulatunk a nagyobb közösség iránt, kiépül személyes barátságunk embertársainkkal szemben, felébred érdeklődésünk a különböző foglalkozások iránt. Ezzel párhuzamosan a vallás erkölcsi nevelési alkalmak, a templom imádságos csendje, a konfirmáció vallástétele által meggazdagodik életünk élményanyaga. Így jut el az ifjú a pályaválasztás küszöbére. Akad köztük, aki a lelkipásztori szolgálatra érez hajlamot. Sikeres versenyvizsga után a teológiai tudományok hallgatójává válik. Ez a határpont döntő változás az ifjú életében. Szakítani kell sok mindennel, ami eddigi életét kitöltötte, és meg kell ismerkednie oly örömeikkel, amelyekben eddig nem volt része. Valami belső hang érkezik hozzá: „akik Istent szeretik, minden javukra van” (Róm 8, 28).

Tudjuk, Isten csodálatos világában nincsenek véletlenek, hanem minden intézkedésében bölcs törvényeit kell felfedeznünk. Ha tehát az ifjú hivatást érez a lelkészi szolgálatra, ha sikerül a felvételi vizsgája, ha éveken át alkalma nyílik tudásának bővítésére, hitének erősítésére; ezek nem véletlenek, hanem azt jelentik, hogy Istennek célja van vele, akit gyermek- és ifjúkora ezernyi veszélyében megvédett és elvezette abba a „műhelybe“, ahol Jézus munkás életének követésével megtanulhatja azt a szolgálatot, amellyel egyháza siet az isteni tervek valóráváltására.

A teológiára bejutott ifjak az ország különböző helyéről és iskoláiból verődnek össze. Magukkal hozzák az otthonban lelkükhöz tapasztalt emlékeket, a különböző életkörülmények jellegzetes „légkörét“, az út porát, néha a szehvedélyek rabságát, jellem és magatartásbeli csökevényeket és ugyanakkor kiváló adottságokat is. Az intézetben meglepi őket a rend, a fegyelem, a munka kötelező ereje. Rájönnek, hogy a lelkészi oklevél, amelyhez öt évi kemény munkával juthatnak el, nem nagy jövedelmű, parancsoló urakká, hanem szerény fizetésű szolgálkává képesíti őket, akikre nagyon sokszor a meg nem értés keserősége vár. Vannak, akik nem bírják el az intézet oktató-nevelői munkáját. Rövidebb-hosszabb idő elteltével kihullanak, és új munkahelyet keresnek a sokat ígérő életben.

Akik az intézetben való maradás mellett döntenek, azokra sok lemondással, erőfeszítéssel, szorgalommal tele munka vár. Fel kell készülniök a lelkipásztori szolgálatra.

A teológián az ifjú Isten szeretetének fényözönébe kerül. Ez a fény áthatol egész lényén. Rámutat eddigi élete hibáira. Azokat levetteti vele. Az ifjúkori tévedések, szenvedélyek, jellemhibák, vétségek felismerése felébreszti benne a tiszta életnek a vágyát. Napról napra fokozottabb erővel tudatosul benne az újjászületés jézusi parancsa: „Szükség néktek újonnan születnetek“ (Jn 3, 7).

Jézus ismer minket. Éppen ezért az újjászületésre figyelmeztető szavai nem azt jelentik, mintha a szolgálatot vállalóktól valami rendkívüli dolgot követelne. Ellenkezőleg, olyan húsból és vérből való embereket akar, akiknek életében tiszta fényel ragyog az „istenfiúság“. Itt nem a testi újjászületésről van szó, hanem a lelki élet céltudatos átformálásáról, átváltoztatásáról. Pusztuljon el bennünk minden, ami rossz, ami rút, és éljen példamutató erővel az igaz, a jó és a szép. Azonban a lelki értékek megvalósulása, az „emberré-válás“ csak hosszas, megfeszített akarás és munka eredménye. Nem elég rá az intézet 4—5 tanulmányi éve, sokszor egy hosszú élet sem. Az eredményes szolgálat érdekében viszont már a tanév első napján el kell kezdenünk lelki életünk jobbá, nemesebbé formálását.

Ebben a komoly, hosszú munkában az első lépés a szigorú magunkba nézés, az önvizsgálat. Kik vagyunk, mik vagyunk, mit cselekedtünk? — merülnek fel egymásután a feleletet sürgető kérdések.

A mögöttünk maradt élet letörülhetetlen figyelmeztetés emlékeztetünk tábláján, amelyen végtelen sorban követik egymást mulasztásaink, önzésünk, nagyravágyásunk, hazudozásaink, hitetlenségünk, képmutatásunk, szenvedélyeink, jellembeli botlásaink és büntetésre váró cselekedeteink.

Múltunk felülvizsgálása, az intézeti előadások, az istentiszteletek elménye magával ragad.

Szeretjük a jót, a tisztaságot, és ösztönösen kerüljük a rosszat. Ebben a törekvésben segít az önvizsgálat. Amíg meg nem rémített életünk és jellemünk rútsága, amíg nem érzünk olthatatlan vágyat az elrontott dolgok helyreigazítására, nem tudunk megtisztult emberekké válni. Viszont a megtisztult milliók azt bizonyítják, hogy le lehet vetközni a rossznak minden faját, csak igazán akarni kell. „Avagy nem tudjátok, hogy akinek odaszánjátok magatokat szolgálakul az engedelmességre, annak vagytok szolgálai, akinek engedelmeskedtek: vagy a bűnnek halálra, vagy az engedelmességnek igazságra?” „Most pedig minekutána felszabadultatok a bűn alól, szolgáláivá lettetek pedig az Istennek: megvan a gyümölcsötök a megszenteltetésre, a vége pedig örök élet”(Róm 6, 16, 22).

A lelkipásztor szolgálatra vállalkozó ifjúnak tudnia kell, hogy nem lehet más a mindennapi élete, mint a szolgálat. Nemcsak addig vagyunk teológiai hallgatók, amíg a padokban ülünk, hanem kinn az utcán is és mindenütt. Szolgák vagyunk, de a leghatalmasabb urat, az Isten szolgáinak. Ezért életünknek mindig méltónak kell lennie szolgálatunk tárgyához. A méltatlanság jellemhiba, mihelyt jelentkezik, azonnal le kell metszeni ezt a „vadhajtást”.

Jézus „gonosznak” és „restnek” minősítette azt a szolgát, aki elásta kamatoztatás helyett a reábizott talentumot. A hanyagság, a nemtörődomség erkölcsi vétség. A hű szolgának minden percet fel kell használnia, mert az idő hamar elmúlik. Az elszalasztott alkalmak pedig pótolhatatlanok. Hibát követ el az az ifjú, aki nem teszi magáévá a lehető legtöbb ismeretet, amíg tanárai között járhat, amíg rendelkezésére állanak a könyvtárak, az egyetem, a tárlatok, a múzeumok, a színházak, az opera és kiváló emberek társasága. A tanítványok és a Jézus élete is csupa munka és szorgalom volt. „Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom” — mondotta Jézus (Jn 5, 17). Pál élete, emberi erőt meghaladó utazásai, szervező munkája, bizonyágtevése a lelkészi szolgálatra készülőnek útmutatója lehet. A feladatok végrehajtásában Jézus nem túrt halasztást: „Ti nem azt mondjátok-e, hogy még négy hónap és eljön az aratás? Imé, mondom néktek: Emeljétek fel szemeiteket és lássátok meg a tájékokat, hogy már fehérek az aratásra. És aki arat, jutalmat nyer és az örök életre gyümölcsöt gyűjt; hogy mind a vető, mind az arató együtt örven-dezen”(Jn 4, 35—36).

A szorgalmas embernek az a jellemző vonása, hogy önmagát is állandóan gyarapítja, építi, amint Péter levelében olvassuk: „a ti hitetek mellé ragasszatok jó cselekedetet, a jó cselekedet mellé tudományt, a tudomány mellé pedig mértékletességet, a mértékletesség mellé pedig türelést, a türelés mellé pedig kegyességet, a kegyesség mellé pedig atyafiakhoz való hajlandóságot, az atyafiakhoz való hajlandóság mellé pedig szeretetet” (2Pt 1, 5—7).

A szorgalom istenáldás. Egyetlen erő a restség legyőzésére. A lustaság legyőzése viszont a jellem erősödését és a jól végzett munka örömet eredményezi.

A jó szolgának gyakran, a gonosz szolgának pedig sokkal többször van szüksége önuralomra. A szolgálat érdekében fékezni kell

indulatainkat, mert ha szabadon eresztjük őket, kárt okoznak mind az ügynek, mind a szolgálattelvőnek. Az igazság mellől félre nem állhatunk, de a békességes megoldást úgy kell megtalálnunk, hogy sem szóval, sem tettel ne üssünk soha!

A lelkipásztori szolgálat egyik fontos eszköze a beszéd, melynek kiművelésére nagy gondja van a lelkésznevelő intézetnek. Megtanítja az ifjakat az isteni igazságok szabatos beszédben való kifejezésére. Mégis foglalkoznunk kell vele, mert amennyire feltétlenül szükséges a beszéd Isten akaratának hirdetésére, ugyanúgy a meggondolatlan, rút beszéd alkalmatlanná tesz a szolgálatra, sőt a nevetség vagy a megvetés tárgyává tehet. A „diakónusok tisztességesek legyenek, nem kétnyelvűek“, mondja Pál. Minden embernél visszatetsző, de lelkész esetében vétekszámba menő dolog a kétnyelvűség. Szinte elviselhetetlen a Jézus evangéliumát hirdető szájából durva, ocsmány dolgokat hallani, Jakab így figyelmeztet: „Ha valaki beszédben nem vétkezik, az tökéletes ember, képes az egész testét is megzabolázni. Ímé a lovagnak szájába zabolát vetünk, hogy engedelmeskedjenek nekünk és az ő egész testőket igazgatjuk. Ímé a hajók is, noha mily nagyok és erős szelektől hajthatnak, mindazáltal igen kis kormánytól oda fordíthatnak, ahová a kormányos szándéka akarja. Ezenképen a nyelv is kicsiny tag és nagy dolgokkal hányja magát. Ímé csekély tűz mily nagy erdőt felgyújt! A nyelv is tűz... és lángba borítja életünk folyását... Ezzel áldjuk az Istent és Atyát és ezzel átkozzuk az embereket, akik az Isten hasonlatosságára teremtettek: Ugyanabból a szájból jö ki áldás és átok. Atyámfiái, nem kellene ezeknek így lenni!“ (Jak 3,2—10).

A lelkészi szolgálatra jelentkező Isten rendelkezésére bocsátja a nyelvét. Ha pedig ezt alacsonyrendű dolog végzésére használjuk, akkor ezt a nyelvet nem használhatja tovább Isten az ő céljaira.

Sűrűn előforduló gyarlóság a bőbeszédűség. „Ne legyetek sok beszédűek.“ „Legyen a ti beszédetek: Úgy úgy; nem nem; ami pedig ezeken felül vagyon, a gonosztól vagyon“ — tanítja Jézus (Mt 6, 7; 5, 37). Az esküdőző, bizonykodó, hangosan ígérető, becsületszóra hivatkozó lelkészt senki sem tartja megbízható, komoly embernek.

A ravasz, „körmönfont gondolkozású“, kétszínű és képmutató emberek méltatlanok a palásthoz, munkájuk pedig gyümölcstelen. Ezekről mondja Jézus: „Jaj néktek képmutató írástudók és farizeusok, mert a mennyeknek országát bezárjátok az emberek előtt; mivel ti nem mentek be, akik be akarnának menni, azokat sem bocsátjátok be.“ — „Vak vezérek, akik megszűríték a szűnyogot, a tevét pedig elnyelíték. Jaj nektek képmutató írástudók és farizeusok! mert megtisztítjátok a pohárnak és tálnak külsejét, belől pedig rakvák azok ragadománnyal és mértékletlenséggel. Vak farizeus, tisztítsd meg előbb a pohár és tál belsejét, hogy külsejük is tiszta legyen“ Mt 23, 13, 24—26). Ézsaiásnál ezzel szemben a következőket olvassuk: „Ímé az én szolgám, akit gyámolítok, az én választottam, akit szívem kedvel, lelkemet adtam öbelé, törvényt beszél a népeknek. Nem kiált és nem lármáz és nem hallatja szavát az utcán“ (Ézs 42, 1—2).

Néha gúny és tréfa is kerül a lelkész szájába. Ez is az önfegyelem kérdése: „Semmi rothadt beszéd a ti szátokból ki ne származzék, hanem csak amely hasznos a szükséges építésre, hogy áldásos legyen a

hallgatóknak. És meg ne szomorítsátok az Istennek ama Szent Lelkét..." (Ef 4, 29—30).

A szolgálatra vállalkozók közül akadnak, akik olyan képzeteknek, ügyeseknek, okosoknak, művelteknek és olyan széles látókörűeknek képzelik magukat, hogy a mások elgondolásait, állásfoglalásait észre sem veszik. Ez a lelki beállítottság részrehajlóvá, önféjűvé, macacssá, öntelökké tehet. A lelkésznek gyülekezetre, munkatársakra van szüksége. Ezek nélkül nincs építési lehetőség. A Zebedeus fiainak rangkérdése alkalmával így figyelmeztet: „aki közöttetek nagy akar lenni, legyen ti szolgátok; És aki közöttetek első akar lenni, legyen ti szolgátok” (Mt 20, 26—27). A részrehajlással, önteltséggel, macacssággal, önféjűséggel megbántott embereket nehezen lehet visszahozni a gyülekezeti munkába. Az igazság oldalán való megállás érdekében neveljük magunkat szelídlelkűségre.

A lelkipásztor sem kivétel az anyagi károk, gondok, betegségek, a koporsók gyásza alól. A nyomorúságok elviselésében azonban különböznie kell azoktól, akiket szolgál. Aki a keresztről tanít éveken át, annak meg is kell tanulnia a kereszthordozás törvényét. Ezért a lelkésznek előre fel kell készülnie a szenvedések hittel, Istenbe vetett bizalommal, zúgolódás nélküli elviselésére. Ha a megpróbáltatások idején lelkészhez méltó a magatartás, felér egy egész élet ténykedésével. A római százados felnéz a keresztre, lelki szemei előtt lepereg a nagyszerű, jézusi út, és feltör lelkéből az őszinte csodálat szava: „Bizonny, ez az ember Isten fia vala!” (Mk 15, 39).

Bárkivel találkozunk, jó vagy rossz, kellemes vagy kellemetlen benyomást keltünk bennük. A közösséget szolgálóknak arra kell törekedniük, hogy vonzó emberekké váljanak. A teológiai intézetben az ifjúnak meg kell tanulnia a rendet, a tisztaságot, hogy az élet mostoha körülményei között se engedje meg magának a lustaság bélyegét: a gondozatlanságot, mert a tisztátalan embert éppen úgy elkerülik, mint a kétszínűt, a hazugot. Az erkölcsi tisztaság pedig elengedhetetlen követelmény! „Minden féltett dolognál jobban őrizd meg szívedet, mert abból indul ki minden élet” (Péld 4, 23).

Aki a lelkipásztori szolgálatra indul, számolnia kell a szerény életkörülményekkel. Mert ha akad is néhány lelkész, aki házat vagy gépkocsit szerez, ez még nem gazdagság. A szerény anyagi lehetőségek nemcsak azért kellemetlenek, mert gondokkal járnak, hanem azért, mert két súlyos jellemhibának: az elégedetlenségnek és az irigységnek válhatnak okozóivá. A folyton siránkozó, panaszokkal, zúgolódásokkal teljes, elégedetlen lelkészek rossz útitársak. „Nagy nyereség az istenfélelem megalégedéssel; mert semmit sem hoztunk a világra, világos, hogy ki sem vihetünk semmit, de ha van élelmünk és ruházatunk, elégedjünk meg vele” (1Tim 6, 6—8).

A gyülekezetenek anyagi ügyei is vannak. Az ezekkel való foglalkozás a lelkész hivatalbeli kötelessége, mert számon kell tartani, gondozni kell az elődöktől reánk maradt értékeket. A jövedelmeket pedig a legbölcsebb előrelátással kell a szükségletekre fordítani. Ezért a lelkésznek éberem kell állania a gondnok, a pénztáros, a presbiterek, az egyháziak mellett, hogy károsodás elő ne forduljon. A lelkész tanulja meg a számadások, a nyilvántartások vezetését, de pénzt ne kezeljen soha. A tanítványok között Júdás, Pál mellett Titus a pénzke-

zelő. Sem Jézus, sem Pál nem kezelt pénzt. Példát mutattak a későbbi szolgálknak, nehogy gyanúsításokba vagy kísértésbe essenek.

Az anyagi dolgokkal kapcsolatban meg kell említenünk egy gyakori jellemhibát: a kapzsiságot. Véges emberi törekvés minél többet kapni, minél nagyobb jövedelemhez jutni és kényelmesebben élni. Vigyázni kell, nehogy ez a törekvés kapzsisággá fajuljon. A kapzsiság ugyanis ellenséggé tesz testvért, barátot, lelkészt és mindenkit egymással. A harag és a gyűlölség pedig fekete árnyékot vet a szolgálatra.

A lelkeszi pályára lépők is a társadalmunkban élnek. Részt vesznek munkájában, örömeiben, kedvteléseiben. Az utca, a sportpálya, a színház, a mozi, az operaház, a filharmónia, a baráti összejövetelek mind-mind nevelőeszközök, ha mindenütt vigyázunk emberi méltóságunkra. Jó kapcsolatban lenni azokkal, akiktől ismereteket, jó modort, mozgást, emberséget lehet tanulni. Tudósok, írók, költők, művészek, szakemberek barátsága olyan kincs, amit elszalasztani a tanulmányi évek alatt nem szabad. Hasznos dolog megjelenni mindenütt, ahol emberek dolgoznak, jövőt terveznek, de egyet nem szabad elfelejtenie a lelkeszi szolgálatra készülők: jó modorból, műveltségéből, igaz emberségből, helytállásból, példamutató önzetlenségéből, jellemeszilárdságból „kitűnő“-re kell vizsgáznia. Csak így lesz: „példa a hívőknek a beszédben, a magaviseletben, a szeretetben, a lélekben, a hitben, a tisztaságban“ (1 Tim 4,12).

Vannak rossz dolgok is az életben. Hozzánk tapadnak, rabul ejtenek a szenvedélyek, aki pedig ezeknek rabigájába hajtotta nyakát, nem tudja teljes odaadással szolgálni Istent. Mivel a szolgálat egész embereket kíván, és az igazi ember a szabadságnál kezdődik, káros szenvedélyeinktől komoly önneveléssel meg kell szabadulnunk. „Leigyetek feddhetetlenek és tiszták, Istennek szeplőtelen gyermekei“ (Fil 2, 15).

Amíg Keresztelő János külön ruházódásáról és táplálkozásáról hírt ad az evangélium, Jézusról nem jegyezték fel ilyesmit a kortársak, sem a hagyományok alapján dolgozó evangélisták. Nem tudjuk, hogyan öltözködött, milyen volt a hajviselete, a szakála. Ennek az a magyarázata, hogy Jézus hivatásához méltóan, korának jóízlése szerint, szerényen, komolysággal öltözött. Sem ruházatban, sem szakáll- és hajviseletében nem láttak rajta kirívó, visszatetszést okozó jelenségeket, hanem egész külsején ott ragyogott a szüntelen Isten előtti állás és az ügy komolysága, amelynek győzelme érdekében elvállalta a legszörnyűbb szenvedést, a kereszthalált.

A divat túlhajtásában, feltűnési vágyban szenvedő vagy magát elhanyagoló lelkészt nem nézik jó szemmel az emberek. Nem hallgatnak rá, nem is követik. A lelkész Isten országa szolgálója, öltözködjék hát hivatásához méltóan, hogy tekintélye legyen; enélkül nincs építő lelkeszi szolgálat. A lelképásztor munkájának eredménye attól függ, hogy hívei felnézzenek rá tisztelettel és bizalommal. Isten és az ember szolgálata feltételezi, hogy: „Megújuljatok a ti elméteknek lelke szerint, és felöltözzétek amaz új embert, mely Isten szerint teremtett igazságban és valóságos szentségben“ (Ef 4, 23—24).

SIMÓ ATTILA

A LELKÉSZ SZOLGÁLATA

Amint a Keresztény Magvető is beszámolt róla, az Európai Egyházak Konferenciája 6. nagygyűlése a dániai Nyborgban, 1971-ben, *Isten szolgálói — emberek szolgálói* főtémáival a „*Szolgálat teológiája*” mellett foglalt állást, amely egyre inkább vezető gondolattá válik Keleten és Nyugaton egyaránt. Érdekesek a gyűlés szekcióinak témái a szeretet kettős parancsa megvalósításának jegyében: 1. A szolgálat teológiája és a teológia szolgálata a jelen helyzetben; 2. Mit jelent ma az istentisztelet; 3. Egyházak és keresztények szolgálják a társadalmat — küzdelem a szocialista és társadalmi igazságért; 4. Az egyházak és keresztények békeszolgálata és kibékítő szolgálata Európa politikai feszültségei közepette és a világban; 5. Az egyház jövőbeli feladatai — az európai egyházi, társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági helyzet mint kihívás a jövő keresztényei számára.

Nicolae Ceaușescu, Románia Szocialista Köztársaság elnöke a Szocialista Egységfront Kongresszusa alkalmával megjelölte a vallásfelekezetek helyzetét társadalmunk keretében, rámutatva arra, hogy hazánk politikája tiszteletben tartja az ország minden honpolgárának lelkiismereti szabadságát, beleértve a vallási hitet is. Az ország Alkotmányában biztosítva van az egyházak normális tevékenysége, a vallásgyakorlat: „Nyilvánvaló, a vallásfelekezeteknek bele kell illeszkedniök szocialista államunk és a társadalom alapvető normáiba, tevékenyen részt kell venniök az ország gazdasági és társadalmi célkitűzéseinek a megvalósításában. Ha a hit minden honpolgár személyes lelkiismereti kérdése, az egyházak státusát pedig az ország alkotmánya alapján elismeri az állam, biztosítván a honpolgároknak egyik vagy másik hit gyakorlását, ugyanakkor a honpolgároknak, függetlenül filozófiai felfogásuktól vagy vallásuktól, tiszteletben kell tartaniuk az ország törvényeit.”

Ha számba vesszük társadalmunk szociális-morális célkitűzéseinek sajátos vonásait, látjuk, hogy azoknak mélységesen humánus és magas erkölcsi értéke van, s éppen ezért hitünk szerint őszinte igényléssel fogadjuk és tesszük magunkévá. A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom felépítése magasfokú szocialista erkölcsiséget, közösségi tudatot igényel, és ez sokszor önfeláldozást, áldozatvállalást jelent, harcot az önzéssel, individualizmussal, maradisággal, konzervativizmussal. Ezekben a törekvésekben nekünk részt kell vennünk, de nem mint „legfőbb erkölcsi tekintély”, hanem mint szolgáló egyház. Az egyház útja a szolgálat útja. Feladata az evangélium hirdetése és megélése, és az, hogy szeresse az embert, a világot a mai élet valóságában.

S ha magunkra szorítkozunk, megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy a négy évszázados hitbeli haladásunk, és haladásba vetett hitünk révén beleélhetjük magunkat teljes odaadással a ránk váró feladatokba. Egyházunk és lelkészeink mindenkori szolgálata haladó hagyományt jelent számunkra, amelyben sok lelkesítő példa ragyogtatja meg a napsugár-szíveket, akik ráleheltek életük melegét érlelődő földünkre.

Giovanni Papini mondja a *Krisztus története* című könyvében, hogy a „Hegyi beszéd a legfőbb jogcímük az embereknek arra, hogy